

TEKNISKA SAGOR FÖR STORA OCH SMÅ

OTTO WITT

TEKNISKA SAGOR FÖR STORA OCH SMÅ

OTTO WITT

 SAGA
EGMONT

Otto Witt

Tekniska sagor för stora och små

Saga

Tekniska sagor för stora och små

Omslagsfoto: Shutterstock

Copyright © 1915, 2018 Otto Witt och SAGA Egmont, an imprint of Lindhardt og Ringhof A/S Copenhagen

All rights reserved

ISBN: 9788711791189

1. E-boksutgåva, 2018

Format: EPUB 2.0

Denna bok är skyddad av upphovsrätten. Kopiering för annat än personligt bruk får enbart ske efter överenskommelse med Saga samt med författaren.

Lindhardtogringhof.dk

Saga är ett förlag i Lindhardt og Ringhof, ett förlag inom Egmont-koncernen

»Det är verkligen tidsenliga »sagor» som kunna vara föräldrarna till god hjälp i deras försök att lättfattligt förklara en mängd saker som barnen vill ha reda på, då de fråga sitt vetgiriga »Var för?» inför det de icke förstå.»

SVENSKA DAGBLADET.

»Detta är en bok som alla pojkar borde ha!»

STOCKHOLMSTIDNINGEN.

»Boken är förträfflig — den bjuder ofta verkliga fynd av tilltalande uppfinningsförmåga.»

AFTONBLADET.

Arbetets värde.

»Tick, tick», sade gulduret i den vita silkesvästens ficka.

»Tick, tick.»

Det var precis som om det ville uppmana någon att svara och som om dess eviga tick, tick vore ett försök till att inleda ett samtal eller ett försök att få säga någonting.

Pennkniven i västens andra ficka blev till slut trött av det evinnerliga tickandet och frågade klockan:

»Hör du, vad är det du vill egentligen, så som du går på?»

»Tick, tick!»

»Ånej, tala ordentligt och säg ut vad det är med dig.»

»Jag har världens dyraste metall inne i mig», tickade uret.

»Guld?» undrade pennkniven.

»Ånej Stål.»

»Stål? Nej, det är då inte dyrare än guld», svarade pennkniven, som tänkte på sitt billiga femtonöres stålblad.

»Jo, det är dyrare. Det är världens dyraste metall.»

»Nej, du, mej lurar du inte. Du skämtar bara.»

»Nej, på min tidmätarära», svarade guldklockan, och då var det naturligtvis sanning vad den sade. »Det är arbetet förstår du, arbetet.»

Men pennkniven begrep inte mycket av vad arbete var; den erinrade sig endast dunkelt vissa slag och bultningar, filningar och slipningar.

»Det där måste du berätta för mig», sade kniven intresserad, »så jag förstår vad du menar.»

»Gärna det», svarade det talträngda uret, och så började det en hel historia.

Det omtalade, hurusom järnet, när det förekom djupt nere i jorden i form av malm, egentligen icke hade något värde alls. Först genom dynamitens arbete, genom bergborrning, uppforsling i dagsljuset och fraktande till smälthyttan fick det ett visst värde: ungefär 1 öre per kilogram järn i malmen. Sedan gick malmen till masugnen, och genom stenkolens och koksens kraft — som dessa fordom fått av solen — fick det glödande råjärnet ett värde av 4 à 5 öre per kilogram. Genom användande av kemiskt arbete i många former erhålles av järnet ett gott stål. För att sedan forma stålet till exempelvis stålpenor tillkommer en massa mekaniskt arbete. Men så har också ett kilogram goda stålpenor ett värde av inemot 20 kronor.

»Så mycket kan också ett kilogram fina, små knivblad vara värt och till och med mera», inpassade pennkniven ock kände sig inte litet viktig.

Klockan fortsatte:

»Ännu tydligare märker man ändå det tekniska arbetets värde, då man ser, huru detta järn, som i malmen är värt 1 öre per kilogram, först arbetas om till stål och detta stål därefter till de allra finaste klockfjädrar — den lilla 'oron' som är mitt pulserande hjärta. Ett kilogram sådana urfjädrar kosta nämligen i det närmaste 10,000 kronor.»

»Håll, håll», ropade pennkniven förfärad — det hissnade för honom. »Det är ju dyrare än guld. Ja, fyra gånger så dyrt», fortfor han; han hade formerat många blyertspennor och därför blivit styv i räkningen. — »Således har ju arbetet och endast arbetet gjort 'oron' precis en million gånger mera värd än järnet i den råa malmen.»

»Så är det», medgav uret.

Det var emellertid många andra saker, som hörde klockans och pennknivens samtal.

Men det besynnerliga med dem var, att ingen av dem tycktes vara vidare förundrad över vad de hörde.

Alla tycktes de taga detta, om arbetets värde, som en solklar sak.

Alla visste de vilket oerhört värde arbetet hade.

Glödlampan föll de båda i talet. Hon ville också ha något att skryta över: »Se bara på min koltråd, fast den nu ej är modern längre. Ett kilogram vanligt stenkol är i runt tal värt 1 öre. Ett kilogram kol, som arbetats om till glödtråd, det har ett värde av flera hundra kronor. Och hur kunde detta ske? Genom arbete och endast arbete. Råmaterialet var billigt; det kostade nästan intet. Men arbetet höjde dess värde så oerhört.»

Och bläcket på skrivbordet sade:

»15 öre kostar jag; men författaren, som äger mig, binder mig till ord och satser, som förläggaren betalar med tusen kronor. Handens och pennans arbete är ej så stort; men tanken och viljan som kommendera dem ha ett oerhört arbete att utföra. Och hur uppstår tanken och viljan hos författaren, tror ni. Genom arbete. Ty av arbete gives det en oändlighet av former, fast många kalla blott kroppsarbetet eller det maskinmässiga arbetet för arbete. De förstå ej, att utan hjärnans grundläggande och planerande arbete gäves det intet kropps- eller maskinarbete alls.»

På ett bord hade minste sonen i huset glömt kvar ett litet leksakståg. Det var en billig tingest, 10 öre hade den visst kostat.

»Jag», sade leksakståget, »jag är också ett bevis på arbetets värde.»

»Du, som är så billig?»

»Just det», svarade leksaken. »Att jag är så billig beror just på arbetets värde. Genom praktiska maskiner och genom uppfinningar, som gjort, att man lyckats *spara* in så

mycket som möjligt på allt onödigt arbete, kunne man framställa mig så här otroligt billigt. Arbetet är en sak, som man måste hushålla med. Det kostar pengar det; och det ger pengar. Därför bör det alltid åtminstone få komma det egna landets arbetare till godo.»

Av en ren händelse låg det ett stycke järnmalm från de norrländska gruvorna på bordet. Det användes som brevpres. Järnmalmsstycket började jämra sig och klaga bitterligen:

»Där ser man, där ser man», mumlade det. »Av mig sända de millioner och åter millioner ton till utlandet — bara 'ettöringar' alltsammans. Så utför utlandet allt arbetet, tager lejonparten av all förtjänst, och vi få hit tillbaka deras maskiner, gjorda av vår egen järnmalm. För varje ton maskiner som vi importerat, ha vi exporterat mellan 7 och 800 ton prima, härlig järnmalm.»

Och järnmalmen suckade i det den fortsatte:

»Jag ser inte en maskin, inte den enklaste, billigaste skruv av utländskt fabrikat, utan att det skär mig i hjärtat. Ha-ha — jag skrattar bittert, när jag tänker på den lilla ettöringen, som de utländska fabrikanterna betalade för oss malmbitar, och på alla de hundratals kronor de gävo sina arbetare och förtjänade själva genom att arbeta om oss och sälja oss som allt möjligt dyrbart.»

Men urets och pennknivens ägare, som inte hörde något av de döda tingens underliga samtal, tog på sig hatt och rock och gick ut för att promenera.

Och de bägge sakerna i fickorna hörde mycket av de ting som rörde sig där utanför.

De hörde, huru framstegen inom maskintekniken och elektrotekniken hade givit bergoch hyttverken medel i händerna till att utbyta det gamla arbetssättet med användande av människornas och djurens arbetskraft mot

ett nytt arbetssätt, med ånga, vatten och elektricitet och hurusom detta hade medfört ett oanat uppsving.

Överallt sjöngs lovet till det tekniska arbetets ära. Dess värde var allmänt erkänt.

Det var endast längre ut, utåt landet, som missnöjda röster hördes.

Åkrar och ängar klagade:

»Vi försummas. Varför ägnar icke tekniken en tanke åt oss. Varför kan ej tekniskt arbete mångfaldiga vår gröda? Ännu i dag sänder rättaren ut sina drängar, sina hästar och sin gamla plog. Än gå skördande svenner med lien i hand, och kvinnorna rävså för hand. När kommer den tid då man trycker på knappen inne i kontoret, den elektriska knappen, som sätter hela maskineriet i gång?»

Och skördemaskinen, som är ett steg på vägen i den riktningen och som tyckte sig vara väldigt märkvärdig och modern svarade:

»Ni förstår, kära åker och du gröna äng, att saken är inte så enkel som ni kanske tror. Det är solklart, att maskiner, som skola röra sig över så stora områden, inte äro så lätta att konstruera. I Amerika, landet bortom havet och varifrån jag kommer, plöjer man redan med elektrisk kraft och tröskar även med det hjälpmedlet. Men ännu är det långt till målet, innan man lyckats finna ut så billiga jordbruksmaskiner, att det lönar sig att använda dem på de mindre åkerfälten här hemma i Sverge. Arbetet därpå fortgår dock oförtrutet, och snart ska ni nog få se på annat.»

Överallt tonade sången om arbetets stora värde.

Kamelen och de tusen hästarna.

»Öknens skepp» var i dåligt humör. Kaktusen smakade ej längre, sanden var ovanligt het och torr, och den brännande öken vinden tycktes honom odrägligare än vanligt. Kamelen var trött och ledsen vid livet.

»Vad är det som trycker dig?» frågade hans frände, dromedaren.

»Jag blir gammalmodig», svarade ökenskeppet vresigt.

»Då blir väl jag det också», sade dromedaren litet tröstande.

»Du! Å, nej. Det är värre med mig. Jag är av gammal adel, och det är inte du.»

Detta hade dromedaren hört hundra gånger förr, så den brydde sig ej om att gå in på den saken.

»Men tala du nu i alla fall om vad som felas dig», fortfor dromedaren.

»Min herre Djalumet Sheik är en mycket lärd man», började kamelen. »Han läser västerländska tidningar lika lätt som jag tuggar kaktus. Och i går hörde jag hur han föreläste de senaste nya galenskaperna, som de hittat på.»

»Nåå?» undrade dromedaren. »Är det en ökenvagn som går av sig själv?

»Nej, nog är det värre än så. Kan du tänka dig, hela mitt bibliska anseende hotas.»

»Ditt bibliska anseende? Menar du, menar du det där med nålsögat?» frågade dromedaren.

»Ja, just det.»

»Det var mycket illa, frände. Men hur kan det hänga samman?»

»Jo, som du vet är jag världsberömd därför att det är svårare för en rik att komma till himlen, än för mig att gå genom ett nålsöga. En kamel genom ett nålsöga, det är ju en omöjlighet, en absolut omöjlighet, det måtte väl jag veta, så som jag har försökt. Jag kan det inte, hur jag bjuder till. Det är omöjligt.»

»Javisst!»

»Nå. Nu har någon galning i västerlandet hittat på något knep, teknik, modern teknik, förstår du, kallas eländet, som har fått *tusen hästar* att gå genom ett rör, som inte är tjockare än min hals.»

»Nej, vad säger du», utropade dromedaren förundrad.
»Det kan väl aldrig vara sant?»

»Jo! Jo! Det är så! Fast jag begriper inte, hur de bära sig åt. Jag blev orolig förstår du. Jag har aldrig tålt de där hästkrakarna, och nu kan de redan komma genom ett rör, tusen stycken. Det är så man kan bli galen. Jag har stått på huvudet hela natten och försökt med det där nålsögat. Omöjligt, frände, jag kommer inte igenom.»

Den olyckliga kamelen tystnade och dromedären teg av medkänsla med den stackars adliga kamraten, ehuru han hade svårt att hålla sig för skratt, när han tänkte på den nattliga synen: hans frände kamelen med svansen i vädret och huvudet vänt mot ett synålsöga på marken.

Vad det matte sett härligt ut!

Dromedären förstod att kamelen led, men han förstod lika litet som kamelen, att det var en vattenledning det gällde och att de tusen hästarna voro ett vattentryck av tusen hästkrafters styrka; därom hade de ingen aning någon av dem.

Plötsligt fick dromedaren en idé.

»Frände kamel», sade den, »jag vet.»

»Vad vet du?» undrade kamelen och blinkade med ena ögat.

»Hur de bära sig åt.»

»Vilka?»

»Hästarna!»

»Vet du! Nå hur göra de då?»

»De gå i rad», sade dromedaren.

»Asch, du är en åsna», snäste kamelen. »Djalumet Sheik sade, att de gå *samtidigt* genom röret. Och för resten, om de också skulle gå en och en i rad, som du säger, hur kan då få en häst att komma igenom ett rör, som ej är tjockare än min hals.»

Så resonerade de bägge djuren.

Men i sitt tält satt kamelens herre, Djalumet Sheik, med benen i kors, och bredvid honom satt på europeiskt sätt en vit man, iförd vita kläder och med khaki på huvudet.

Hade kamelen hört vad dessa två förhandlade, så hade han fått lösningen på den besynnerliga gåtan om de tusen hästarna.

Men han hörde det icke.

»Detta», sade Djalumet Sheik till den vite mannen och pekade på tidningsnotisen, »detta får min vite broder vara god att förklara för mig. Eder västerländska teknik går framåt med sådana stormsteg, att en stackars österlänning blir rent av yr i huvudet.»

»Du känner Schweiz?» frågade då européen.

»Landet med de höga bergen?»

»Ja.»

»Ja, jag har hört talas om det och vet, att evig snö vilar på många av dess bergstoppar!»

»Gott. Det är i det landet man gjort detta underverk. Högt, högt uppe på en bergsplatå ligger en liten sjö. Den har man dämt upp, så att avflödet är hämmat, och från dammen leder ett järnrör ned, ett par decimeter i diameter. Röret för vatten ned till en vattenmotor och som fallhöjden

är mycket stor, har man lyckats få hela tusen hästars kraft ur motorn.»

»Aha», svarade Djalumet Sheik, »ett slags spruta?»

»Nå ja — på sätt och vis, fast det är förstås bara vattnets egen tyngd, som ger trycket och kraften åt strålen där nere vid motorn.»

»Ja, jag förstår», svarade Djalumet Sheik, och hans vita tänder lyste i hans mörka ansikte.

Och så svunno hela tjugu år.

Kamelen hade blivit gammal och lurvig; den vaggade rysligt i gången.

Så en morgon lade den sig ned i sanden och ville ej resa sig mera.

Den trogne dromedaren kom till hans sida, nosade på honom och frågade:

»Hur är det, frände?»

»Jag är färdig med livet», svarade kamelen.

»Vad nu då?»

»Min herre, Djalumet Sheik», började kamelen.

»Har han ... h ... har han nu läst tidningen igen?»

»Ack ja. Och *nu* är det slut med mig. Nu har den moderna tekniken tvungit 40,000 hästar genom ett tvärsnitt ej större än min ögonpupill. Det är så man kan bli komplett galen. Min tid är ute, frände. Mina ben skola snart vitna i sanden och rovfåglarna äta mitt kött. Vad är den moderna tekniken för något? Det har jag grubblat och grubblat över under alla dessa år. Antagligen de rikas påhitt för att kringgå kamelens olyckliga nålsöga och komma in i himlen ändå. Skall jag då dö och aldrig få veta vad den moderna tekniken egentligen är?»

»Frände», sade den trogne dromedaren, »tala om vad du vet. Tänk, om jag kunde hjälpa dig. Du vet ju hur ordspråket lyder: 'En blind struts hittar också en kokosnöt'. Anförtra dig åt mig.»